

Anders dan Dreverhaven

Das Gedichtete behauptet sein Recht, wie das Geschehene.
G.

'Anders dan hun collega Dreverhaven, zijn de meeste deurwaarders niet erg gebrand op ontruimingen.' Dit stond laatst in een pleitnota. Dreverhaven? Wat doet een romanfiguur in de stukken van een geding? Wat voegt de verwijzing naar Dreverhaven toe aan de mededeling dat deurwaarders ontruimingen in de regel niet als het aangenaamste deel van hun ambtsbezigheden ervaren? In ieder geval is het effect afhankelijk van de juistheid van de veronderstelling dat degenen tot wie het pleidooi is gericht deze verzonnen figuur kennen en bij hen onmiddellijk het beeld wordt opgeroepen van de grootste ontruimer uit onze vaderlandse letterkunde: 'Een stormachtige zaterdagavond voltrok de deurwaarder wat inderdaad de grootste ontruiming van zijn leven mocht heten. Hij had geen assistentie gevraagd van de politie, hij volstond met Hamerslag en Den Hieperborec bijgenaamd Kolengrijper. Het werd haast een feest van ellende en razernij.'

Gedurende vele eeuwen kende vrijwel iedere jurist, niet alleen in Nederland, maar ook in de rest van Europa, de man die zonder twijfel kan worden aangemerkt als de grootste ontruimer uit de wereldliteratuur: 'Muze, bezing mij de listige held, die lang over de wijde wereld zwierf, nadat hij de machtige burcht van Troje verwoest had.' Eindelijk thuisgekomen rekende hij op drastische wijze af met de krakers die zonder recht of titel in zijn paleis verbleven, zijn veestapel hadden geslacht en hadden gedongen naar de hand van zijn vrouw. Een aanbod tot vergoeding van de schade wees hij verontwaardigd van de hand; in een orgie van geweld doodde hij hen allen.

Eeuwenlang stond nog een ander verhaal gegrift in het collectieve geheugen van de juristenstand: 'Er was in het land van Uz een man, wiens naam was Job, en die man was vroom en oprecht, godvrezend en wijkende van het kwaad. Zijn bezit bestond uit zeventuizend stuks kleinvee, drieduizend kamelen, vijfhonderd span runderen, vijfhonderd ezinnen en een zeer grote slavenstoet, zodat deze man de rijkste was van alle bewoners van het Oosten.

Op zekere dag kwam een bode tot Job en zeide: De runderen waren aan het ploegen en de ezinnen dicht erbij aan het grazen, toen de Sabeeërs een inval deden en ze roofden; en de knechten sloegen zij met de scherpte des zwaards; ik alleen ben ontkomen om het u aan te zeggen. Toen stond Job op, scheurde zijn mantel en schoor zijn hoofd; daarop wierp hij zich ter aarde, boog zich neer en zeide: Naakt ben ik uit de schoot mijner moeder gekomen, naakt zal ik

daarheen wederkeren. De HERE heeft gegeven, de HERE heeft genomen, de naam des HEREN zij geloofd. In dit alles zondigde Job niet en schreef Gode niets ongerijms toe.'

Door voortschrijdende ontkerstening en de onderwijshervormingen van de jaren zestig is aan het einde van onze eeuw danig de klad gekomen in de alomtegenwoordige bekendheid van juristen met de lotgevallen van deze helden.

Is dit erg?

Welke rol spelen literaire ikonen als Odysseus, Job en Dreverhaven in het recht?

Ook het recht bedient zich van literaire kunstgrepen. Zoals de dichter zich beroept op de influistering van de Muze, de dochter van Zeus, om zijn verhaal een goddelijke status te verlenen, zo zoekt de rechter, ter verhoging van het gezag van zijn beslissing, vooral daar waar de wet hem geen duidelijke aanwijzingen biedt, steun bij een hogere autoriteit dan zijn eigen subjectieve oordeel. Onrechtmatig is niet wat naar *zijn* oordeel in strijd komt met hetgeen in het maatschappelijk verkeer betaamt, maar hetgeen onbetamelijk is *volgens ongeschreven recht* (art. 6:162 BW). De rechter *volgt* het ongeschreven recht. Hij houdt zich aan zijn bescheiden rol. Hij is hermeneut; als Hermes, de boodschapper van de goden, is hij boodschapper, niet schepper, van het ongeschreven recht. Het verstaan en verkondigen van het ongeschreven recht blijft echter een communicatieve vaardigheid. Gemeenschappelijke en vaste uitgangspunten zijn onmisbaar.

Waar op de rusteloos deinende zee bevindt zich het schip in nood? Hoeveel graden is het verwijderd van de nulmeridiaan, de denkbeeldige lijn die noord- en zuidpool verbindt? Waar trekken we die lijn: door Parijs of door Greenwich? De communicatie verloopt een stuk vlotter als alle betrokkenen het daarover eens zijn. Pas aan het begin van deze eeuw hebben de Fransen hun verzet tegen Greenwich opgegeven.

In het ongeschreven recht is het niet anders. Odysseus en Job vormen de polen van het ongeschreven aansprakelijkheidsrecht. Hoe ver is de positie van eiser en gedaagde van hen verwijderd?

Odysseus ruimde niet alleen de krakers uit de weg, maar richtte zijn pijlen ook op degenen die de krakers hadden geholpen door hen te voorzien van vlees en wijn uit zijn voorraadschuren.

Iets dergelijks deed ook Nijs. Hij dagvaardde de gemeente Breda en voerde aan dat de gemeente onrechtmatig handelde door tegen zijn wil gebruik

te maken van zijn leidingnet om de krakers van zijn huis te voorzien van gas, elektriciteit en water. Of de gemeente dusdoende inbreuk maakte op het eigendomsrecht van Nijs, kon, aldus de Hoge Raad, niet worden beoordeeld los van de vraag of de gemeente onbetamelijk handelde; de gemeente mocht bij haar beslissing de energievoorziening aan de krakers voort te zetten, letten op de veiligheid van de aangrenzende huizen, die door het staken van de leverantie en de mogelijkheid de krakers zich dan op illegale wijze van energie zouden voorzien, gevaar zou kunnen lopen.¹

Zo wordt het geschil tussen Nijs en de gemeente Breda versleept naar een aanmerkelijk gematigder zone dan de kille plaatsen waar Odysseus zijn gepolariseerde conflict met de krakers uitvocht. bij de poorten van het dodenrijk

Anders dan Job, scheurde Leffers niet zijn mantel en wierp hij zich niet ter aarde, zeggende: De Minister heeft gegeven, de Minister heeft genomen, de naam van Zijne Excellentie zij geloofd.

Leffers had een vergunning gekregen om zijn varkens te voederen met slachtafvallen (swill). Naar aanleiding van een geval van Afrikaanse varkenspest vaardigde de overheid een verbod uit om varkens te voeren met swill. Door dit verbod werd een kleine groep van varkensmesters, waaronder Leffers, die hun bedrijf, anders dan het overgrote deel van hun concurrenten, geheel hadden ingericht op vervocdering van swill, in onevenredige mate in hun belangen getroffen.

Leffers wil schadevergoeding; hij betoogt dat de overheid onrechtmatig jegens hem heeft gehandeld. Hij krijgt gelijk. Als de stellingen van Leffers juist

zijn, heeft de minister onrechtmatig gehandeld door een adequate financiële tegemoetkoming achterwege te laten. De overheid heeft in dat geval het gelijkheidsbeginsel geschonden.²

Anders dan Job. De horizontale verhouding tussen Leffers en de overheid staat haaks op de verticale relatie tussen de god van Job en Job, zijn dienstknecht. Job overweegt: Hoe zou een sterveling gelijk hebben tegenover God? Wanneer het aankomt op het recht, zegt God: Wie kan mij ter verantwoording roepen? (Job 9).

Nooit gebeurd, altijd waar. 'Mijn naam is Niemand', zo redde Odysseus zich uit de handen van de wraakzuchtige cyclopen. Literaire thema's inspireren tot navolging. Totdat wetswijziging die moeite vergeefs maakte, plachten groepen krakers zich te verschuilen achter snaakse namen als kapitein Nemo & Co. om zo aan dagvaarding te ontkomen.

Het recht kan het niet stellen zonder literaire verbeelding. Dat betekent niet dat bij elke burenrucie over de hoogte van een muurtje Romulus en Remus ten tonele moeten worden gevoerd. Wel dienen de traditionele literaire ikonen behouden te blijven, als verzonken grensstenen van het ongeschreven recht. Het zou een ramp zijn als zij definitief zouden worden gewist uit het collectieve geheugen van de juristen, om te worden vervangen door software, louter geschikt om, nerveus zappend, voort te ijlen langs de digitale snelweg.

Een concilie, ter vaststelling van het corpus van de voor juristen verplichte literatuur, is dringend geboden. Drie kanonieke boeken staan reeds vast: de Odyssee, het boek Job en Karakter, roman van zoon en vader.

JHN

1 HR 25 sept 1981, NJ 1982, 315

2 HR 18 jan 1991, NJ 1992, 638